

Versie 1.0: 17-06-2020

Bron: A. Kodde, C. Juffermans en E. Roelofs, huisartsen en kaderartsen palliatieve zorg - F. Baar, specialist ouderengeneeskunde en kaderarts palliatieve zorg - C. van Zuylen, internist-oncoloog – M. Boddaert, arts palliatieve geneeskunde - E. de Nijs, J. van Overbeeke, K. Tol, A. Barkhuis, verpleegkundig specialisten ism E. Thewessen, specialistisch adviseur RIVM

Informatie over zorg na overlijden, voor naasten, zorgverleners en uitvaartmedewerkers

Na het overlijden

COVID-19 is een virus dat van mens op mens overgebracht wordt door besmette druppels die vrijkomen bij hoesten en niezen en (direct) contact . Dit vormt na overlijden geen risico meer. Influenzavirussen worden op dezelfde wijze verspreid. De zorg voor een patiënt overleden aan het nieuwe coronavirus is daarom hetzelfde als de zorg voor een patiënt overleden aan Influenza (griep). De reguliere hygiënemaatregelen die gelden voor de uitvaartbranche volstaan daarom ook voor de zorg voor overledenen aan het nieuwe coronavirus.

Schouwen

De arts die de dood komt vaststellen draagt schort en handschoenen; bril en chirurgisch mondneusmasker is niet nodig omdat het virus niet meer wordt uitgescheiden door hoesten en niezen.

Besmettingsrisico's

Het virus overleeft maar kort buiten het lichaam, van enkele uren tot een dag. Met het dragen van persoonlijke beschermingsmiddelen en het uitvoeren van handhygiëne conform de reguliere hygiënemaatregelen binnen de uitvaartbranche zijn de risico's op besmetting tot een minimum te beperken.

Laatste zorg

Naasten kunnen op verzoek aan de verzorging na het overlijden ten gevolge van Covid-19 **deelnemen** als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Draag tijdens de verzorging een schort met lange mouwen en handschoenen*. Het dragen van een veiligheidsbril en mondneusmasker is niet nodig omdat de overledene een chirurgisch mondneusmasker draagt. LET OP: ook met handschoenen aan NIET het eigen gezicht aanraken.
- Naasten met ziekteverschijnselen passend bij COVID-19 of andere virale infectie dragen wel een chirurgisch mondneusmasker. Zij houden het chirurgisch mondneusmasker op totdat zij buiten de instelling zijn.
- Houdt onderling 1,5 m afstand van elkaar.
- De naaste mag de overledene NIET kussen, handcontact mag wel met handschoenen aan en als daarna de handen goed worden gewassen. LET OP: ook met handschoenen aan NIET het eigen gezicht aanraken.
- De overledene krijgt een chirurgisch neusmondmasker op tijdens de handelingen omdat tijdens het draaien nog lucht uit de longen kan komen. Dit laatste punt wijkt af van de richtlijn van het RIVM, zie <https://lci.rivm.nl/covid-19/bijlage/overlijden>. Er is verschil van mening over het risico op besmetting door eventueel uitkomende lucht uit de longen van een overledene.

*Trek eerst het schort aan en dan de handschoenen, over de manchetten van de mouwen. Bij het uittrekken is de volgorde andersom: eerst de handschoenen uitdoen, daarna [handhygiëne](#) toepassen, dan het schort uittrekken en vervolgens weer handhygiëne toepassen.

Naasten mogen bij de verzorging na het overlijden ten gevolge van COVID-19 **aanwezig** zijn als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- Naasten met ziekteverschijnselen passend bij COVID-19 of andere virale infectie dragen een chirurgisch mondneusmasker en handschoenen.
- De overledene krijgt een chirurgisch neusmondmasker op tijdens de handelingen omdat tijdens het draaien nog lucht uit de longen kan komen.
- Naasten moeten op >2 meter afstand staan van de overledene en op 1,5 m van elkaar.
- Naasten mogen geen handelingen verrichten.

Thanatopraxie of het balsemen van het lichaam van een overledene met COVID-19 is mogelijk, indien de gebruikelijke hygiënemaatregelen in acht worden genomen die gelden in de uitvaartbranche.

Handhygiëne dient toegepast te worden na elk contact met de overledene, na het verwijderen van persoonlijke beschermingsmiddelen en na verplaatsing en vervoer van de overledene.

Vervoer en opbaren

De overledene kan door de uitvaartverzorgers op de gebruikelijke wijze opgehaald en vervoerd worden, dit zal meestal vanuit het ziekenhuis of een zorginstelling zijn. Bij direct contact met de overledene dient een schort met lange mouwen en handschoenen te worden dragen, gevolgd door handhygiëne. Volg de lokale aanwijzingen van het ziekenhuis of de zorginstelling op.

De overledene mag zowel thuis als in het uitvaartcentrum opgebaard worden. De kist mag zowel open als dicht. Er is geen bezwaar tegen opbaring van de overledene op bed met koeling middels een bed-koelsysteem (dit systeem wordt veelvuldig in de thuissituatie en in zorginstellingen voor langdurige zorg zoals verpleeghuizen toegepast).

Contact met de overledene na de verzorging en < 24 uur na overlijden

Het virus is pas na 24 uur zeker niet meer aanwezig op het lichaam. De naaste draagt handschoenen en mag de overledene aanraken, maar NIET kussen. LET OP: ook met handschoenen aan NIET het eigen gezicht aanraken. Na afloop van een direct contact wordt goede handhygiëne geadviseerd.

Contact met de overledene na de verzorging en > 24 uur na overlijden

Vierentwintig uur na het overlijden, zijn er geen beperkingen voor het contact van de nabestaanden met de overledene. Ook hier wordt na afloop van een direct contact goede handhygiëne geadviseerd.

Als voor de nabestaanden thuisisolatie of quarantaine geldt, dan is een fysiek bezoek van de uitvaartondernemer met de nabestaanden onwenselijk. Een uitvaartverzorgers kan dan het 'regelgesprek' dan via de telefoon of andere moderne communicatiemogelijkheden voeren.

Contact tussen (niet bij elkaar wonende) nabestaanden

Momenteel is het advies van kracht om geen handen te schudden en te omhelzen en 1,5 meter afstand tot elkaar te bewaren. Er zijn verder geen beperkingen voor het contact met de nabestaanden, tenzij zij ook COVID-19 hebben. Naasten met ziekteverschijnselen passend bij COVID-19 kunnen niet fysiek bij de uitvaart aanwezig zijn. Gelukkig zijn er moderne communicatiemiddelen die het mogelijk maken om de uitvaart of afscheidsdienst (via een audio- of videoverbinding) mee te maken.

Uitvaart-, afscheidsdiensten en condoleances

Momenteel geldt dat alle evenementen, ook met minder dan 100 personen, tot 1 juni 2020 worden afgelast. Voor uitvaart-, afscheidsdiensten en condoleances geldt dat deze doorgang kunnen vinden, mits het aantal personen minder dan 30 bedraagt en er onderling 1,5 meter afstand kan worden genomen. Het aantal toe te laten personen is dus afhankelijk van de mogelijkheden van de ruimte om deze maatregel te kunnen toepassen. Ook geldt de huidige, algemene gedragsregel: blijf met klachten van koorts, verkoudheid of hoesten thuis, om anderen te beschermen, hoe graag je ook aanwezig wil zijn en afscheid wil nemen. Moderne communicatiemiddelen kunnen hier een uitkomst zijn.

De informatie rondom de hierboven beschreven situaties kan veranderen. Voor up-to-date informatie raadpleeg: [RIVM](#) of [Branchevereniging uitvaartondernemingen](#)